

Nabitá relativistická částice v elektromagnetickém poli

pro volnou částici

bez elmag. pole $L = -m_0 c^2 \sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}$ kde $v^2 = \sum \dot{x}_i^2$

Taylorův rozvoj $-m_0 c^2 (1 - \frac{1}{2} \frac{v^2}{c^2} - \frac{1}{8} \frac{v^4}{c^4} - \dots) = \underbrace{-m_0 c^2}_{\text{konst.}} + \underbrace{\frac{1}{2} m_0 v^2}_{T} + \underbrace{\frac{1}{8} m_0 \frac{v^4}{c^2}}_{\text{moc malé}} + \dots$

v elmag. poli

$L = -m_0 c^2 \sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}} - e(\varphi - \vec{v} \cdot \vec{A})$

$p_i = \frac{\partial L}{\partial \dot{x}_i} = -m_0 c^2 \frac{-2 \dot{x}_i \frac{\dot{v}^2}{2c^2}}{\sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}} + e \delta_{ij} A_j = \frac{m_0 v_i}{\sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}} + e A_i$

$p_i - e A_i = \frac{m_0 v_i}{\sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}}$ $(p_i - e A_i)^2 = \frac{m_0^2 v_i^2}{1 - \frac{v^2}{c^2}}$ $(\vec{p} - e \vec{A})^2 = \frac{m_0^2 c^2 v^2}{c^2 - v^2}$ $v^2 = \frac{c^2 (\vec{p} - e \vec{A})^2}{(\vec{p} - e \vec{A})^2 + m_0^2 c^2}$

$E = \frac{\partial L}{\partial t} = \frac{\partial}{\partial t} (-m_0 c^2 \sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}} - e(\varphi - \vec{v} \cdot \vec{A})) = \frac{m_0 v^2 + m_0 c^2 - m_0 v^2}{\sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}} + e\varphi = \frac{m_0 c^2}{\sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}} + e\varphi$

$H = \frac{m_0 c^2}{\sqrt{1 - \frac{1}{c^2} \frac{c^2 (\vec{p} - e \vec{A})^2}{(\vec{p} - e \vec{A})^2 + m_0^2 c^2}}} + e\varphi = \frac{m_0 c^2}{\sqrt{\frac{m_0^2 c^2}{(\vec{p} - e \vec{A})^2 + m_0^2 c^2}}} + e\varphi = c \sqrt{\underbrace{(\vec{p} - e \vec{A})^2}_{\text{kanonická hybnost}} + \underbrace{m_0^2 c^2}_{\text{klidová hmotnost}}} + e\varphi$

Věta o viriálu

střední časová hodnota funkce $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$, $f = f(t)$ $\langle f \rangle = \lim_{\tau \rightarrow +\infty} \frac{1}{\tau} \int_0^\tau f(t) dt$

Věta: Pokud $\exists F: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$, $f(t) = \frac{dF(t)}{dt}$, F omezená ($\exists K \in \mathbb{R}$, $|F(t)| \leq K, \forall t$) pak $\langle f \rangle = \langle \dot{F} \rangle = 0$.

Důkaz: $|\langle f \rangle| = \lim_{\tau \rightarrow +\infty} \left| \frac{1}{\tau} (F(\tau) - F(0)) \right| \leq \lim_{\tau \rightarrow +\infty} \left| \frac{2K}{\tau} \right| = 0$

Věta o viriálu v Hamiltonově formalizmu:

Jsou-li $q_i(t)$ a $p_i(t) \forall i \in \hat{N}$ omezené funkce pak $\langle q_i \frac{\partial H}{\partial q_i} \rangle = \langle p_i \frac{\partial H}{\partial p_i} \rangle$ (pokud existují).

Značení: pro funkci $Z = Z(\vec{x}_1, \dots, \vec{x}_N, \vec{p}_1, \dots, \vec{p}_N, t)$, $Z: \mathbb{R}^{6m+1} \rightarrow \mathbb{R}$ a funkce $\vec{x}_\alpha = \vec{x}_\alpha(t) \forall \alpha \in \hat{N}$ označíme $\tilde{Z} = \tilde{Z}(t) = Z(\vec{x}_1(t), \dots, \vec{x}_N(t), \vec{p}_1(t), \dots, \vec{p}_N(t), t)$, $\tilde{Z}: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ složenou funkci

(1870 Rudolf Clausius) – vztah pro střední časovou hodnotu kinetické energie

Věta o viriálu: Označme $G = \sum_{\alpha=1}^N \vec{p}_\alpha \cdot \vec{x}_\alpha$ a $T = \frac{1}{2} \sum_{\alpha=1}^N m_\alpha \dot{\vec{x}}_\alpha^2$ pak pro libovolné řešení $\vec{x}_\alpha = \vec{x}_\alpha(t)$ Newtonových pohybových rovnic $m_\alpha \ddot{\vec{x}}_\alpha = \vec{F}_\alpha \forall \alpha \in \hat{N}$ platí $\langle \frac{dG}{dt} \rangle = 0 \Rightarrow \langle \dot{T} \rangle = \underbrace{-\frac{1}{2} \langle \sum_{\alpha=1}^N \vec{F}_\alpha \cdot \vec{x}_\alpha \rangle}_{\text{viriál}}$

Důkaz: $2\dot{T} = \sum m_\alpha \dot{\vec{x}}_\alpha^2 = (\sum m_\alpha \dot{\vec{x}}_\alpha \cdot \dot{\vec{x}}_\alpha)' - \sum m_\alpha \ddot{\vec{x}}_\alpha \cdot \dot{\vec{x}}_\alpha = \dot{G} - \sum \vec{F}_\alpha \cdot \vec{x}_\alpha$

Jsou-li navíc síly $\vec{F}_\alpha$ potenciální tj. $\vec{F}_\alpha = -\nabla_{\vec{x}_\alpha} U = -\frac{\partial U}{\partial \vec{x}_\alpha}$ a potenciál $U = U(\vec{x}_1, \dots, \vec{x}_N, t)$ je homogenní funkce stupně k v proměnných $\vec{x}_1, \dots, \vec{x}_N$ pak $\langle \dot{G} \rangle = 0 \Rightarrow \langle \dot{T} \rangle = \frac{k}{2} \langle \dot{U} \rangle$

Důkaz: $\sum \vec{F}_\alpha \cdot \vec{x}_\alpha = \sum_{\alpha=1}^N \sum_{i=1}^3 \vec{F}_{\alpha i} \cdot x_{\alpha i} = -\sum_{\alpha=1}^N \sum_{i=1}^3 \frac{\partial U}{\partial x_{\alpha i}} x_{\alpha i} = -kU$

Označíme-li $E = T + U$ pak $\langle \dot{E} \rangle = \langle \dot{T} \rangle + \langle \dot{U} \rangle = (1 + \frac{k}{2}) \langle \dot{U} \rangle$ a platí $\langle \dot{U} \rangle = \frac{2}{k+2} \langle \dot{E} \rangle$

Je-li navíc $\frac{\partial U}{\partial t} = 0$ pak $\dot{E} = \text{konst.}$ je celková energie a $\langle \dot{E} \rangle = E$ $\langle \dot{T} \rangle = \frac{k}{k+2} \langle \dot{E} \rangle$